

տաղանդին մեծ արժէքը. մօտ ատենէն իր մասին եւս լոյս կը տեսնէ ընդարձակ ուսումնասիրութիւնն ու նոյն մեր «Բազմա-վէպ»ին մէջ:

Ահա այս երկու գրական ուժերը նախանձելի կ'ընեն իրենց խմբագրած կեանքը և Արուստ Տարեգիրքը որուն Գ. տարին նոր լոյս տեսաւ հայոց ճաշակաւոր կողմով: Այս տարեգիրքը ինծի համար թանկարան մ'է, ուր հարազատ և անհարազատ արժէքաւոր հնութիւններու քով գետեղուած են նորութիւններ, որոնց ամէնէն դժուարահաճ արուեստագէտ վարպետներն իսկ կարեւորութիւն պիտի տան: — Տարեգիրքի տպագրական արուեստի յառաջադիմութեան ապացոյցը կը համարիմ Օ. Գալուստեանի մանրանկար բազմերանգ զմայլելի բնանկարը:

Շարք մը գրութեանց մէջ ուշադրութիւնս կը գրաւէ Մկրտիչ Պարսամեանի «Մեռնող գիւղի պատմութիւնը». հարազատ գոյներով նկարուած են գաւառի կեանքէն, աշակերտի ապրուած կեանքէն դրուագներ, պատմուած տղու մը մաքուր ու անմեղ պարզմտութեամբ, տօնական և դպրոցական կեանքի պատկերները քեզի կը յիշեցնեն մանկութեան օրերը, այն գեղեցիկ օրերը զորս կ'անցընէր խաղընկերներով ժամին, դպրոցին և դաշտերուն մէջ: Սուտ չկայ այդ պատմութեան մէջ, մանկներու լեզուն ստել չի գիտեր. « ուրովհետեւ այդ տարիքին մէջ սուտ խօսիլ չենք գիտեր, քանի տարիքնիս առինք, այնքան ճկուն դարձաւ լեզունիս . . . »: Ապագայի ապահովութեան համար վէպին երկու եղբայրները կը թողուն կը մեկնին իրենց գիւղէն: Այս վէպն սկսած է «Տարեգիրք»ի Ա. տարին և կը շարունակուի ներկայ Գ. տարիով. տակաւին վերջացած է:

Վահրամ Թաթուլ խորհրդագող «Հռոկ Արշա»ը կը հնչեցնէ.

«Թէ չըտըրուի պիտի Յասման՝ խածատել Մըշահլու վըզին անուրը երկաթ, եւ սրբել գիրդ՝ հեղուծներով կաթ առ կաթ, — Ալ գերութիւնդ ինչո՞ւ լուսով արծաթել...»:

Արմէն Սեւան ունի երեք քերթուած, «Բարի ու չար խօսքեր»էն կը յիշեմ իր այս երեք տողերը.

«Պիտի ուզեմ որ ըլլայ կեանքդ երգ մը տըրտմանուչ, եւ իտէալդ՝ վսեմ, գեղեցկութիւն մը անհաս, Որուն համար տառապիս՝ ու տիեզերքը մոռնա՞նք...»:

Ռոմէն Ռուլան ըսած է թէ. «Ստեղծել՝ մահը մեռցնել կը նշանակէ»: Մեր ամէնէն մեծ գեղապաշտ արուեստագէտ անգղական Ռուբէն Զարգարեան՝ մեռած պիտի չհամարուի՝ եթէ իր երկու գաւառները շարունակեն իրենց հօրը նրբաճաշակ գրական գործը. Հրաչը այս Տարեգիրքին մէջ «Անդրանիկ»ի կեանքէն առնուած դրուագ մը երգելով՝ ցոյց կու տայ որ ստեղծագործող մըն է, որով իր հօրը կուրուստը մոռցնել կու տայ: Ես սիրեցի իր այս տողերը.

«Մահը քանի՛, քանի՛ յարձակած է ու անոր կեանքի միջնաբերդէն կոտրած ժանիքով, Խոյս տուած է զինաթափ»:

Հրաչ անչափելի տաղաչափութեամբ կը խտացնէ զիմաստները հայ մեծ նորագոյն դիւցազին՝ Անդրանիկին:

Հայաստանի Անմահութիւնը՝ Նէմէսիս կ'երենայ Երզնկայի մէջ Սողոմոն Թէյ-լիրեանի ու ցոյց կու տայ անոր հայրենի տան աւերակները՝ ու կը պատմէ անոր պատմութիւնն իր շէն օրորանին, որուն վրայ կը հսկէր մայրն երգախառն աղօթքով: Արամ Զարը համակրելի բանաստեղծին «Նեմեսիս» թատերգութեան նախերգանքն է որ տպուած է այս «Տարեգիրք»ի մէջ: Կը հասկցուի այդ նախաբանէն որ Զարը դասական ողբերգութեամբ մեծ եղեռնի ուրուապատկերը կը նկարէ և անտարակոյս անոր մէջ կ'անմահացնէ արդար վրիժառու երիտասարդը:

Երեսուն տարիներ առաջ իբրեւ վիպագիր և թատերագիր ծանօթ Ղեւոնդ Մելոյեանի շուրջ եղած գրական խնդրոյն առթիւ Մկրտիչ Պարսամեանի գրութիւնը շահեկան կը գտնեմ: Մելոյեանի նման

կարգ մը արժանաւորներ անկողն քննադատներու շիլ զիտումներով դուրս ձգուած են հայ գրականութենէն, մինչդեռ գնահատուած են եւրոպացի հանրածանօթ վարպետներէն եւ արժէքաւոր մամուլէն: — Գրական բաժինը «Տարեգիրք»ին ամէնէն խնամուած մասը կը կազմէ. հետաքրքրական յուշեր կան նոյնպէս գեղարուեստական, պատմական, գիտական բաժիններուն մէջ: Պարսամեանները կը քաջալերեն հայ գրականութիւնը, կարօտ չեն քաջալերութեամբ...:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հ. Ս. ՄԱՏԵՆ Ա. Գ. ՌԻԹԵԱՆ
Ամբողջ երկեր ԵՊԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԴՈՒՐԵԱՆԻ.
Ա. հատոր. Երուսաղէմ. Տպ. Ս. Յակոբեանց, 1933.
Գին 3 Շիլին կամ 15 Քրանս. Քր. Էջ 464:

Փոքրագիր հատոր մ'է. Դուրեան Մատենադարանի նոր հասկանալով շարքին թիւ 2ը: Մաքուր տպագրութիւն և ընտիր թուղթ: Դուրեան Պատրիարքի սիրած դէմքն է իր ստորագրութեան նմանականութիւնը կը կազմեն միակ պատկերազարդ էջը Յետ Մահու Հրատարակչութեան եղող այս հատորիս:

Եռասուղ ստորագրեալ (հաւանաբար թորգոմ Պատրիարքէն) իբր Յատենադարձը կարեւոր տեղեկութիւն կու տայ հատորիս գրութեան մասին, ուր կ'ըսուի թէ Դուրեան Պատրիարքի նպատակն եղած է դասագրքի նման հատոր մը հրատարակ հանել: Բայց, ըստ իս, դասագրքէ աւելի եղած է, կենսագրական ծանօթութեանց առնթներ նմոյշ հատուածներու հրատարակութեամբ: Հակառակ որ հատորը կազմուած է զիմաստաբար դասախօսութեանց շարքով, դարձեալ արժէքաւոր է բանիւթերով, դարձեալ արժէքաւոր է առձեռն նասէր — պրպտողին համար՝ իբր առձեռն աղբիւր, ի մի ամփոփեալ Հայ մատենագրութեան նիւթերով:

Ա. մասը, էջ 1-71 «գրած է Ս. Աթուռոյս Բնծայարանի աշակերտներուն դա-

սախօսելու առիթով»: Իբր Յատենադարձը գրողը կ'աւելցնէ, «անտարակոյս կարեւորագոյն մասն է գործին»: Սակայն Հայ Յեղիկ մասին եղած ամփոփումներն ըստ իս Բնծայարանին աշակերտներուն համար շատ գոհացուցիչ պէտք չէ նկատուի: Հերոգոտոսի կամ Ստրարոնի Հայ ցեղի ծագման համար տուած աւանդութիւնները մեր Հայկի աւանդութենէն աւելի գիտական արժէք մը չեն ներկայացներ. մանաւանդ թէ Հայկի աւանդութիւնը իր գիտական արժէքն ունի. զայն մեզի կը զլանան տալ Յոյն պատմիչները, Հայ ցեղը կը նսեմացնեն անհայրենիք թափառական ժողովուրդ մը ներկայացնելով: Անտարակոյս այս մասին չենք կրնար հոս ծանրանալ: Սակայն այս և Հայոց Անգիր Շրջանի նման խնդրական կէտերու համար սխալ է եզրակացութեանց հասնիլ՝ գոնէ դասախօսութեանց մէջ: Աւելի լաւ է մեր պատմութիւնը անցեալին մթութեան թուլչանքին մէջ թողուլ քան թէ մտացածին անգոհացուցիչ և քիչ մ'ալ յուսախար ընող՝ սկզբնաւորութեամբ մը պատկերացնել:

Անգիր ժամանակներու մասին այսքան ըսեմ որ Գողթան բանաստեղծութեանց մէջ գործածուած լեզուն չէր կրնար անգիր զարգացած ըլլալ: Այդքան գեղեցիկ լեզուով խօսող, երգող, բանաստեղծող Գողթնեցի հայը չէր կրնար գրելու պէտքը կամ պակասը չգգալ: Ասկէ զատ անգիր կոչուած ժամանակներուն Հայուն մշակութային բարգաւաճ վիճակը ազգային նկարագիրը պարտաւորիչ պէտք էր ըրած ըլլար՝ ժողովուրդը՝ գործածել զրեալ լեզու մը:

Հատորին Բ. մասը, էջ 75-246, «գրած է Կ. Պոլսոյ Ազգ. վարժարաններուն մէջ դասախօսած միջոցին, կը պարունակէ մինչեւ ԺԳ դարու մատենագիրներու կեանքին և գործերուն վրայ ծանօթութիւններ», որոնք թէեւ համառօտ, սակայն, ըստ իս,

գրեթէ կարեւորագոյն մասն են հատորին: Բ. մասը կը սկսի Ագաթանգեղոսէն և կը հասնի Սմբատ Գունդստապլի:

Սակայն այս բաժնին մէջ չեն առնուած բազմաթիւ հին Հայ նշանաւոր մատենագիրներ, որպէս Վրթանէս Քերթով, Հեթում պատմիչ, Մովսէս և Կոստանդին Երզնկացիները և շատ ուրիշներ, որով ընթերցողն այս հատորէն ակնկալելու չէ լրակատար Հայ մատենագիրներու անուանացանկ, համառօտ կենսագրականներով: Բոլոր Հայ ձեռագրաց ցուցակներուն հրատարակութենէն վերջ՝ ժամանակն եկած պիտի ըլլայ որ Հայ հին մատենագրաց բառարանաձեւ աշխատութիւն մը հրատարակուի: Ատիկա այսօր արդէն անփոխարինելի պահանջ մըն է մեր մատենագրութեան մէջ:

Հատորիս Գ. մասը, էջ 249 — 455, նուիրուած է Մատենագրական Զանգակ Ուսումնասիրողներուն, մին միւսէն հետաքրքրական:

Աւելորդ է եզրակացնել որ Գուրեան Պատրիարքի այս հատորը, որքան որ ալ յառաջացած մասնագիտական բանասիրութեան համար կենսական չէ, այսուհանդերձ իր յատուկ արժէքն ունի: Ըստ իս, կարեւոր է մեր բոլոր բարձրագոյն վարժարաններուն, և շատ լաւ կրնայ դասագրքի տեղ բռնել Հայ Մատենագիտութեան ուսուցման: Յանկալի է, մանաւանդ պարտաւորիչ, որ ամէն փոքր կամ մեծ հայկ. մատենադարաններ գնեն այս աժանագին կարեւոր հրատարակութենէն: Ատով մեծ պակաս մը լեցուցած պիտի ըլլան: Նոյնպէս ցանկալի պիտի ըլլար որ իբր մըրցանակ տրուած շատ մը անպէտ գրքերու տեղ՝ դպրոցները նկատի ունենային այս հրատարակութիւնը, և այսպէս արդէն արժանի վարձատրութիւն մը տուած կ'ըլլան իրենց յառաջագէտ ուսանողներուն:

“The Travels of Marco Polo,”

Translated into English by Professor ALDO RICCI from the new, definitive text of L. F. Benedetto with an introduction by Sir E. Denison Ross. — The Viking Press, New York 1931. Էջ XVIII+439. Եօթը նկարներով և չորս աշխարհագրական տախտակներով. Գին 5,00 ՏՆԼ:

Կատարեալ հրատարակութիւն մը, արժեքաւոր և մանաւանդ անհրաժեշտ բոլոր Հայ մատենագրաններուն համար:

Marco Polo-ի ուղեգրութիւնը թղթատուած է թի դարէն սկսեալ՝ շատ մը Հայ բանասէր — պրպտողներէ, սակայն միայն վերջի տասնամեակին ատեն էր որ անոր գոնէ Հայոց մասին վկայութիւններն հայերէն թարգմանուեցան: Առաջին անգամ իմ կողմէս, հին բնագրէն, «Բազմավէպ»-ի մէջ, (1930, թիւ 7-8, էջ 315): Յետոյ Երեւան, Յովհ. Յակոբեանի հաւաքած և թարգմանած «Ուղեգրութիւններ»-ուն Ա. գրքին մէջ, 1932ին¹: Հուսկ Պոսթոնի «Հայրենիք Ամսագրին» մէջ իմ հրատարակել սկսած «Հին Զանապարհորդագրութիւններ» երկար և ճոխ շարքին մէջ, թ. Ե. (տես «Հայրենիք» Ա.-ԺԲ տարի, թիւ 2, էջ 142), իբր բնագիր գործածած ըլլալով հոս գրախօսուած հատորը:

Marco Polo վենետիկցին անձանօթ գէմը մը չէ, իսկ ես հոս աւելորդ կը համարիմ զանիկա դարձեալ ներկայացընել: Իր տուած ուղեգրութիւնը գրեթէ աշխարհի բոլոր քաղաքակիրթ ազգերու լեզուներով մէկէ աւելի թարգմանութիւններ ունի: Այդ ազգերուն մէջ դժբախտաբար մենք հայերս բացառութիւն կը կազմենք: M. Polo-ի, Clavijo-ի և նմաններուն ուղեգրութիւնները ոչ թէ միայն մասնակի հրատարակութեամբ պէտք է ներկայացուին՝ այլ և կարեւոր է զանոնք ամբողջութեամբ թարգմանելով ներկայացնել, անոնք կարգ մը ուրիշ ուղեգրութիւններու հետ կրնան նոյնիսկ Հայ պատմական մատենագրանի մը շատ արժեքաւոր և հետաքրքրական մասը կազմել: Անշուշտ

1. Գժբախտաբար, հակառակ դիմումներու, դեռ չեմ ստացած այս հատորը:

գործը՝ թեթեւ ձեռնարկ մը չէ և մեր Միխայիլեան վախճանիկէն կամ Երոշտադի վանքէն միայն կրնանք ակնկալել անոր իրագործումը: Այս առթիւ ներելի կը համարիմ ինձ թելադրել որ Հ. Բ. Ը. Միւլթիւնը՝ որուն ծրագրին մէջ կայ Հայ Մշակոյթի մաս մ'ալ՝ նիւթապէս սատար կանգնի նման ձեռնարկի մը, որ կրնայ նիւթապէս և բարոյապէս փոխարինել ամէն զոհողութիւն:

M. Polo-ի այս հրատարակութեան ըսկիզբը կը զարդարէ հետաքրքրական արտատպութիւնը Բրիտանական Թանգարանի Արքայական ձեռագրէ մը հանուած եռամաս մանրանկարը, որուն ձեռագիրը Ժ. Դարու Ֆրանսերէն բնագիր մ'է ուղեւորութեան: Մանրանկարին Ա. մասը կը ներկայացնէ Baldwin կայսրը Niccolò և Matteo Polo եղբայրներուն հետ Կ. Պոլսոյ մէջ: Բ. կը ներկայացնէ Polo եղբայրները Նուբիալ Tebaldo da Vicenza-ի առջեւ: Իսկ Գ. ցոյց կու տայ Polo եղբայրը նաւորդելը դէպ ի Սե Ծով: Դարձեալ, էջ VI ցոյց կը տրուի արտագրութիւնը Kubilai Խանի անագապոյնձէ մկնաձեւ կնիքին, և ճինկիդ Խանի սեւ ձեյտե կրեայի ձեւով կնիքին: Այս երկու կնիքներն ալ վերջերս Զինաստանէն բերուած: Էջ VII-ով կը սկսի Ներածութիւնը E. Denison Ross-ի, որ ցոյց կու տայ թէ Marco Polo, որդին Niccolò Polo-ի, ծնած է Վենետիկ՝ 1254ին: Յետոյ հետզհետէ կը տրուին Polo-ներու կեանքին և գործունէութեան մանրամասնութիւնները և ճշդումները:

M. Polo-ի ուղեգրութեան բնագիրները կը բաժնուին երկու մասերու: Խումը A, որուն զլիաւոր ներկայացուցիչն է Bibliothèque Nationale-ի ֆրանսերէն թ. 1116 ձեռագիրը, որոնք կը նկատուին բնագրէն խաթարուած օրինակներ:

Իսկ B խումը որմէ օգտուած է Ramusio, որուն պատրաստած իտալերէն աշխատութիւնը՝ հրատարակուած է անոր մահէն երկու տարի վերջ՝ 1559ին: Այս Բ. խումը բնագիրը նկատուեցաւ Am-

brosiana Մատենագրանին մէջ ի Միւլթիւն (Խաւիա) վերջերս գտնուած լատիններէն ձեռագիրը՝ որ օրինակութիւն մ'է Ժ. Դ. դարէն ձեռագրի մը, կատարուած 1795ին:

Միւլթիւն օրինակին գտնողն եղաւ Prof. Benedetto, որ 1929ին կատարած իր զետեղ ջանաց աւելի արմատական ընել, ձեռք բերելով Միւլթիւն ձեռագրին բնագիրը, որ կարտինալ Zelada-ի կը պատկանէր: Այս բնագիրը իբր թէ Toledo գտնուած ըլլալն իմացուած էր, սակայն Prof. Benedetto այդ մասին չկրցաւ վերջնական բան մ'իմանալ:

Նորագիտ բնագիրը որ A խումըն լաւագոյնէն անհամեմատօրէն աւելի ճշգրիտ է և գերադաս, դարձեալ չէ կարելի իբր վերջնական նկատել, որովհետեւ բաւական պակաս է, կամրջեալ ըլլալով, թէեւ մնացեալ երկու երրորդը կը համաձայնի A խումըն Bibliothèque Nationale-ի թ. 1116ին:

Ստորեւ աւելորդ չեմ նկատեր նոր բնագրին առաւելութեանց ցանկը տալ, առնելով հատորիս յառաջաբանէն:

Էջ 72 կայ նոր գլուխ մը նուիրուած Icoguristan (Uighur)-ի և անոր մայրաքաղաք Carachoco (Qara Khoja)-ի մասին:

Էջ 261-3 կը նկարագրուի զիւզ մը Fuchien-ի մէջ որոնք մասնաւոր բրիտոնէական կրօնքի մը կը հետեւէին, որուն մասին կարծիք կայ թէ Մանիքեցիներ ըլլան անոնք, որոնք շատ բազմաթիւ էին այս կողմերը և մինչեւ Ժ. դար չանհետացան:

Էջ 389-92 Ռուսիոյ աշխարհագրութեան մասին հետաքրքրական յաւելում:

Ասոնք միայն կարկառուն յաւելումներն և ճշդումներն են, հին բնագրին մէջ պակասող: Նոյնիսկ Հայոց մասին բաժնին մէջ կան քիչ շատ կարեւոր սրբագրութիւններ, որոնք ցոյց տուած եմ «Հայրենիք Ամսագրի իմ հրատարակութեան» մէջ:

Նկարներուն կարգին աւելցնեմ էջ 6 նախապէս յիշուած մանրանկարին ձեռագրէն առնուած, ուր կը ներկայացուի

Kubilai խանին Polo եղբարց տալը ուս-
կէտախառնակին : Էջ 18 լուսանկարն է
Ca'Polo դրան ի վէնետիկ : Էջ 96 քար-
տէս մըն է հին Atlas մը հանուած (Bi-
bliothèque Nationale, Paris), ուր
ցոյց կը տրուի նաեւ ուղտերու, հետեւակ-
ներու և ձիաւորներու կարաւանը Polo
եղբարց : Էջ 148 Չինական թղթադրամ
մը Hung-Wu իշխանութեան օրերէն,
1368-98 : Էջ 208 Henricus Martel-
lusի մէկ աշխարհացոյցը : Իսկ էջ 284
Ramusioի Navigat. et Viaggi նշա-
նաւոր գործէն (1559) աշխարհացոյց մը
Հնդկաստան և Չինաստան ներկայացնող :
Էջ 336 աշխարհացոյց մը Bernardus
Sylvanusէն :

Ինչպէս ըսի, մաղթենք որ օր մը այս
հատորն ալ հարազատ թարգմանութեամբ
մը հրատարակուի Հայ Մամուլէն :

Ibn Battuta Travels in Asia and Africa 1325-1354

Trans. H. A. R. GIBB. New York Robert M.
Mc Bride & Co. 1929. էջ 398, ութը պատկերներով
և քարտէսներով : Գին 5 \$.

The Argonaut Series կոչուած հե-
տաքրքրական և երկար շարքին մաս կը
կազմէ այս հատորս ալ, նման Thomas
Herbertի Travels in Persiaին : (Գը-
րախօսական տես «Բազմալէս», Մայիս
1933, էջ 217) Sir E. Denison Ross
և Eileen Power հին ճանապարհորդներու
այս հազուագիւտ ուղեգրութիւնները, մեծ
ծառայութիւն մատուցած կ'ըլլան զանոնք
հրատարակելով եւ մատչելի ընելով ու-
սումնասէրներու : Այս շարքէն ուրիշ կա-
րեւոր և Հայոց հետ առնչութիւն ունեցող
հատորներու մասին պիտի խօսիմ իրենց
կարգին :

Իսկ Պաթուխ 1304 Փետրուար 24ին
թանձերի (հիւսիսային Ափրիկէ) ծնած
արաբ մ'էր որ այցելեց Իսլամական աշ-
խարհը, որուն մաս կազմելով Հայաս-

տանն ալ՝ անբաժին չմնաց աշխարհագիր
արաբին ուղեգրութենէն : Ուղեգրութեան
Հայոց և Հայաստանի վերաբերող մասը
հրատարակած եմ «Հայրենիք Ամսագրի»
մէջ՝ Հին ճանապարհորդութեանց շար-
քին (տես ԺԲ տարի, Թիւ 3) որով զանց
կ'ընեմ կրկնել հոս :

Ներկայ հրատարակութիւնը, ինչպէս որ
յառաջարանին մէջ անգլիերէնի թարգմա-
նիչ H. A. R. Gibb կ'ըսէ, Իսկ Պա-
թուխի ուղեգրութեան ամբողջական
թարգմանեալ հրատարակութիւնը է, այլ
համառօտեալ կամ մասնակի հրատարա-
կութիւնը, զանց ըրած մանրամասնութիւն-
ները : Երբ ամբողջական հրատարակու-
թիւնը ձեռք բերեմ, այն ատեն կը յուսամ
տալ ամբողջական թարգմանութիւնը Հա-
յաստանի, Փոքր Ասիոյ և շրջականերուն
մասին խօսող բաժնին :

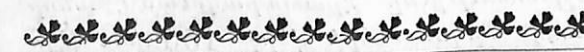
Իսկ Պաթուխ կը խօսի նոյնիսկ իր
ժամանակի Չինաստանի, Հնդկաստանի
մասին ալ ուր կըցած էր այցելել : Նոյն-
պէս նաեւ Կ. Պոլիս, Դրիմ, Կաֆա եւն. :
Կարելի է զինքը վստահելի նկատել, հա-
ւանօրէն գրած ըլլալով տեսածն ու լսածը :



ՀԱՅ ԳՐԻ ՄՇԱԿՆԵՐ

Մխիթարեան Ուխտիս հայկական մատե-
նադարանին զրկեցէք ձեր բոլոր հրատարա-
կութիւններէն (գիրք, թերթ, օրագիր եւն.)
գրախօսելու կամ համարժէք գրքեր ստա-
նալու պայմանով :

Մի մոռնաք որ այդ կերպով սատարած
պիտի ըլլաք միանգամայն ողբ. Հ. Ա. Ղա-
զիկեանի կիսատ թողած հսկայ «Հայկ-
մատենագիտութեան» ամբողջական հրա-
տարակութեան ատաղձ հայթայթելով եւ
աշխատողները քաջալերելով : ԽՄԲ.



ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ - ՀԱՆԴԷՍ ՀԱՆԴԻՍԻՑ

ԶԱՐԾԱՆԱԼԻ ՀԷՔ գտներ, միեւնոյն
սուրհանդակով, միեւնոյն օրը մեր հեռա-
ւոր կղզեակն հասան զոյգ ձայներ՝ Վոս-
փորի ափերէն արձակուած : Սնկախ իրար-
մէ, տարբեր ձեռնարկներով, բայց նոյն
ցաւէն տառապող ու գիտակից հոգիներէ
բխած, որոնք, երկուքն ալ, գեղեցիկ և
ազնիւ դիտումով մեր գրականութեան շունչ
և շարժում տալու հոգն են ստանձնած, հոն՝
ուր երբեմնի մեր մտաւորական կեանքի ու-
տանը, Կ. Պոլիս, աւերակ է այսօր, և
դիակի մը սարսուռը կու տայ : «Ազգարար»ի
խմբագրին տուած պատկերն է զոր ընդգը-
ծեցինք : Պ. Ասլանեան՝ ըմբռնած թէ այսօր
օրաքերքն է ժամադրաւայրը հայ հանրու-
թեան, կը խոստանայ հոն գաղտագողի
ներմուծել գր.-գեղարուեստական «կտոր-
ներ» գորս՝ նոյնիսկ ակամայ՝ պիտի կար-
դայ մեր ժողովուրդը, կամ ինչպէս ինք
կ'ըսէ՝ «Մաքսանենգութիւնն է որ կ'ուզէ
փորձել Ազգարար մեր գրականութեան
համար» :

«Փորձ» մը, անշուշտ. բայց կը մաղ-
թենք որ ընթերցող ու գրող իրենց մաս-
նակցութիւնը լայնօրէն բերեն. և այն
ատեն՝ Պ. Ասլանեան ուրախ պիտի ըլլայ
փարատելու կասկածանք մը՝ որմէ բո-
նուած է կոչն ուղղած պահուն իսկ :

Գրական շարժումի միւս կողմ արձա-
կողը՝ գրական հրապարակին վրայ նոր
գրողներու շարքին ծանօթ դէմքն է. Պ.
Թորոս Ազատեան այդ «ուշագրաւ տղան»,
ինչպէս կը կոչէ Օշական, և կը համակրի
անոր «ձեւին, զաշնակաւոր իր ոճին, նը-
կարող իր նայուածքին» բնորոշելով զանի

«իր սերունդէն կը տարբերի վախկոտու-
թեամբ մը, չափի մէջ մնալու ժողովուր-
թեամբ մը» : Ահա Ազատեան, որ երկու
տարի առաջ «Արեւելք»ի կողքին ընծայեց
մեզի գրական գեղեցիկ անակնկալ մը, որ
դժբախտաբար հազիւ կէս տարի տեւեց. և
հիմա «Մշակոյթ»ի պատգամով ձեռնար-
կած է «Կարեւոր ու շատ դժուար աշխա-
տութեան» մը՝ ՆՊԱՏԱԿ ունենալով «Հետ-
զհետէ լոյսին բերել անհետացող դէմքերու
նշխարները (գեղարուեստական, պատմա-
կան ու մատենագրական երկեր, հին ու
նոր վաւերագրեր ու նամակներ), Ազգա-
գրական նիւթեր և ուսումնասիրութիւններ,
ինչպէս նաեւ Արեւմտահայ արժէքաւոր
մտաւորականներու հատորներէ դուրս ցան
ու ցիր կամ բոլորովին սպառած երկեր,
կենսագրական ծանօթութիւններով և լու-
սանկարներով ճոխացած :

Հրատարակել նաեւ Տարեգիրք, Հան-
դէս, ինչպէս նաեւ շահեկան գործերը ապ-
րող մտաւորականներու» :

Եւ Պրն. Նշանեանի հետ ձեռնարկած
«Մշակոյթ» մատենաշարին համար Պրն.
Ազատեան արդէն կազմած է ճոխ ցանկ
մը հաւանօրէն հրատարակելի երկերու՝
գորս հոս մէջ կը բերենք ի գիտութիւն
գրասէր հայ հասարակութեան :

1. Պատմութիւն Արեւմտահայ Գրականութեան :
2. Կենսագրական Բառարան :
3. Պատմութիւն Հայ Թատրոնի :
4. Հաւաքածոյ Ժողովրդ. և Աշուղական երգերու :
5. Պատմաբարբառներ, Հեքիաթներ, Եւն. :
6. Հայ Վանքեր ու Կրթարաններ :
7. Ուղեգրութիւններ և Հին Տեղեկագիրներ :
8. Ահնայ Ոսկեմատենան (Յիշատակարան) :